

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ АГРОГОСПОДАРЮВАННЯ

УДК 338.439.5/58

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗЕРНА ТА МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ВИРОБНИЦТВА

М. О. Лищенко, к.е.н, доцент, Сумський національний аграрний університет

В статті розглянуто основні тенденції розвитку ринку зерна, зроблено моніторинг зернового ринку, проведено порівняльний аналіз ринку зерна Сумської області та України. Запропоновані способи підвищення ефективності виробництва зернових, зроблено прогноз виробництва зерна на найближчу перспективу.

Ключові слова: ринок зерна, ефективність, розвиток ринку, прогноз ринку зерна.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Важливим показником економічної ефективності виробництва зерна є собівартість продукції. Вона відображає якість роботи господарств і значною мірою визначає рівень його прибутковості. Покрити зростання виробничих витрат та для забезпечення високої ефективності виробництва зерна, покликана ціна реалізації. Рівень рентабельності зерна формується і залежить від його собівартості та середньої ціни реалізації. Також ціна реалізації залежить від якості продукції зернової галузі. Так, щодо пшениці ціни реалізації встановлені з урахуванням вмісту білка і клейковини. При визначенні економічної ефективності виробництва зерна необхідно враховувати особливості даної галузі. Для порівняння економічної ефективності виробництва зерна, видів продукції рослинництва використовують таку систему показників: виробництво валової продукції з розрахунку на 1 га посіву, на одного середньорічного працівника, на 1 люд.-год., на 100 грн. виробничих витрат; валовий і чистий дохід та прибуток на 1 га посіву, на 1 люд.-год., на 100 грн. витрат; рівень рентабельності виробництва. Ця система показників дозволяє визначити рівень і порівняти ефективність виробництва зерна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем розвитку ринку зерна та вивчення методів підвищення ефективності зерна виробництва, присвячені праці багатьох учених, зокрема: В.І Бойка, В.П.Т. Саблука, В.А. Добриніна, Андрійчука В.Г., О.Ф. Лопатіної, К.П. Гуторова О.О., Олійника, Т.І. Олійник, М.Г. Лобаса, О.В. Ульяновченка та багатьох ін.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження сучасного стану ринку зерна на рівні області та України, а також пошук шляхів покращення ефективності виробництва та реалізації зерна.

Виклад основного матеріалу. Природно-кліматичні умови та родючі землі України сприяють вирощуванню зернових культур і дозволяють отримувати високоякісне продовольче зерно, в

обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб і формування експортного потенціалу. Зернове господарство України є стратегічною і найбільш ефективною галуззю народного господарства. Зерно і вироблені з нього продукти становлять основу продовольчої безпеки держави. Відтак дослідження питань розвитку зернового ринку є актуальними. Зернове господарство України є стратегічною галуззю економіки. Адже ринок зерна – це основа стабільності продовольчого ринку, джерело не тільки виробництва хлібобулочних виробів, але й кормова база для виробництва тваринницької продукції, а також сировини для переробної промисловості.

Соціально-економічна криза в Україні кінця 90-х рр. ХХ ст. вплинула як на розвиток сільськогосподарства в цілому, так і на виробництво зерна, зокрема. Якщо в 1986 – 1991 рр. виробництво зерна в країні в середньому становило 47,4 млн т, то в 1991 – 1995 рр. – 38 млн т, а у 2000 р. – тільки 24,5 млн т. І лише в останні роки виробництво зерна динамічно зростає: у 2010 р. – 39,3 млн т, у 2011 р. – 56,7 млн т, у 2012 році – 46,2 млн.тон, у 2013 році – 62,99 млн. тонн.

У 2013 р. під зерновими культурами по Україні (рис. 1) було зайнято 16,2 млн га (57,9 % загальної посівної площі), що на 5,3 % більше ніж у 2012 р. Частка озимих культур у зерновому кліні склала 51,0 % (8,0 млн га), з яких під пшеницею було зайнято 6,6 млн. га (82,5 % площ); ярих культур – 49,0 % (7,7 млн га). В 2013 році аграрії провели сівбу на площах, що перевищують минулорічні. Посівна площа під урожаєм 2013 р. склала 27,6 млн. га, що на 0,4% більше, ніж в 2012 р. Яровими зерновими і зернобобовими засіяли - 8,2 млн. га, що також дещо перевищує показники минулого року. При цьому аграрії збільшували площі посівів саме тих культур, які користуються переважним попитом на зовнішніх ринках.

Щодо Сумської області, то площа дещо зменшилася в 2013 році порівняно з 2011 роком та 2012 р. (рис. 2).

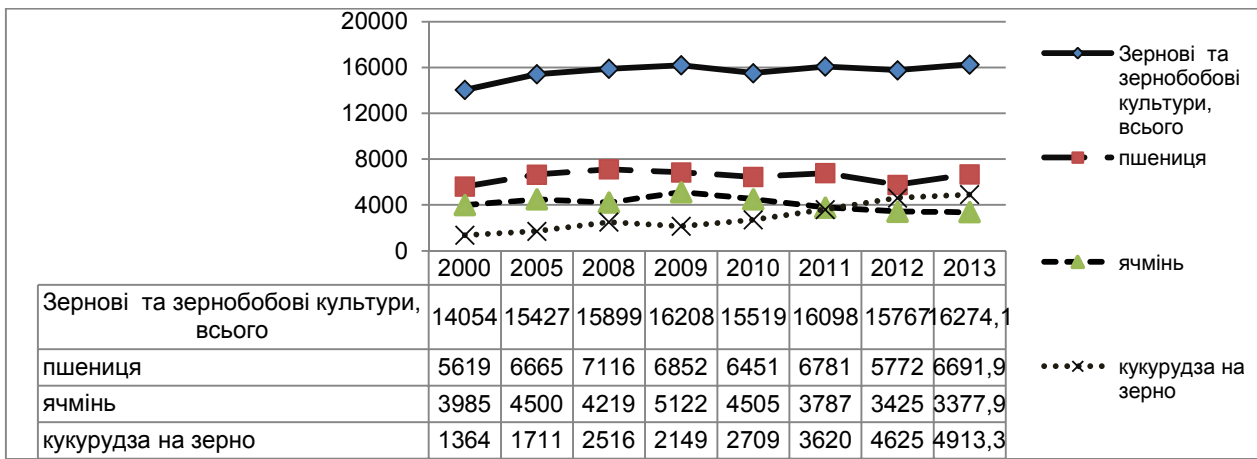

Рис. 1. Динаміка посівних площ основних зернових культур по Україні, тис. га

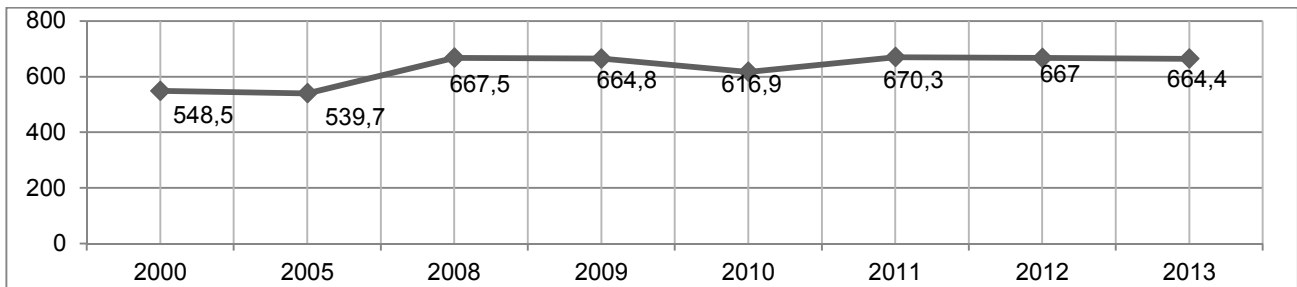

Рис. 2. Динаміка посівних площ зернових та зернобобових культур по Сумській області, тис. га

Слід зазначити, що у 2013 р. в цілому по Україні отримано рекордний за роки незалежності врожай зернових і зернобобових культур (табл. 3). (у 2008 р. було 53,3 млн, у 1990 р. – 51,0 млн т, в 2011 році – 56,7млн.т) переважно за рахунок підвищення їхньої врожайності до середньосвітового рівня. Досягнути такого результату вдалось завдяки величезному врожаю кукурудзи в розмірі майже 31 млн.т., питома вага якої досягла 40 % у

загальному валовому зборі зерна (при середньому показнику за десять років 21 %). Зерна продовольчих культур зібрано 23,7 млн т (42 % загального обсягу), що на 34 % більше, ніж у 2010 р. Відповідно обсяги виробництва основних зернових культур в 2013 році збільшились в порівнянні з попереднім роком й склали: пшениці - 22,27 млн.т (на 41,3% більше), кукурудзи на зерно - 30,9 млн.т (+47,4%), ячменю - 7,56 млн.т (+9%).

Таблиця 3

Динаміка валових зборів та урожайності зернових у Сумській області та по Україні

Роки	Сумська область		Україна		Відхилення (%) Сумська область в порівнянні з Україною	
	Валовий збір, тис.ц	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис.ц	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис.ц	Урожайність, ц/га
2000	9676,0	18,2	244590,0	19,4	4,0	93,8
2001	12081,0	27,1	397061,0	27,1	3,0	100,0
2002	13054,0	27,3	388043,0	27,3	3,4	100,0
2003	8074,0	18,2	202339,0	18,2	4,0	100,0
2004	12842,0	28,3	418088,0	28,3	3,1	100,0
2005	11192,0	21,2	380155,0	26,0	2,9	81,5
2006	8897,0	24,1	342583,0	24,1	2,6	100,0
2007	12885,0	21,8	292949,0	21,8	4,4	100,0
2008	23657,0	34,6	532901,0	34,6	4,4	100,0
2009	20050,0	30,6	460283,0	29,8	4,4	102,7
2010	13234,0	22,1	392710,0	26,9	3,4	82,2
2011	25222,0	38,3	567468,0	37,0	4,4	103,5
2012	26678,0	40,5	462162,0	31,2	5,8	129,8
2013	35881,0	54,0	629926,8	39,9	5,7	135,3

Джерело: розрахунки зроблено за даними головного управління статистики в Сумській області за 2013 рік[12] та державної служби статистики України.

Сумська область є однією з вагомих областей країни по виробництву зерна, де валове виробництво зернових у структурі валових зборів по країні коливається від 2,6 % у 2006 р. до 5,8 % у 2012 р.

Середня урожайність зернових та зернобобових по Україні зросла до 39,9 ц/га проти 31,2 ц/га у 2012 році та 37,0 ц/га у 2011 році. Урожайність пшениці склала 33,9 ц/га (на 21% більше, ніж у попередньому році), кукурудзи -

Вісник Сумського національного аграрного університету

Серія «Економіка і менеджмент», випуск 5 (64), 2015

64,0 ц/га, що на 34% більше ніж у 2012 році, однак трохи менше, ніж врожайність у 2011 році (64,4 т/га). Врожайність ячменю склала 23,4 ц/га, що на 11% більше торішньої. Структура врожаю зернових у 2013 році виглядає наступним чином: найбільшу частку (49,4%) займає кукурудза, частка пшениці дорівнює 35,6%, ячмінь займає частку у 12,1%. Разом ці три культури складають 97,1% від загального виробництва зернових культур. Частка основних зернових історично складає понад 90%, однак структура їх всередині зазнала значних змін протягом останніх десятиріч. Так, у 1990 році частка пшениці в об'ємі виробництва зернових складала 63,6%, ячменю – 19,2%, кукурудзи – лише 9,9%. У 2000 році, частка пшениці зменшилась до 42%, ячменю - зросла до 28,9%, кукурудзи - до 16,2%. З 2007 року кукурудза на зерно почала займати більше 20% в валовому виробництві зернових, однак це було все ще менше, ніж частка ячменю. У 2010 році, з часткою у 30%, кукурудза перевищила обсяги виробництва ячменю, а з 2011 року зайняла найбільшу частку структурі виробництва зернових.

Дослідження показали, що різке коливання валових зборів спостерігається з 2000 року по 2006 рік. А 2000 рік та 2006 рік мають найгірші показники по валовому збору зернових. Аналогічна ситуація спостерігається і по рівню урожайності. Найнижчий показник урожайності зерна по

Сумській області був в 2003 році і склав 18,2 ц/га, відповідно і валовий збір в цей період склав 8074,0 тис. ц. Починаючи з 2007 році ситуація на ринку зерна Сумської області стабілізувалася і частка Сумської області становить 4,4%, тоді як в 2012 році – 5,8%. А в 2013 році Сумська область отримала рекордний урожай зернових – 35881 тис.ц., при урожайності 54 ц/га.

Динаміка виробництва зерна у Сумській області зокрема, (рис. 3) так і в Україні в цілому, характеризується не стабільністю та циклічністю. Зокрема за середньою урожайністю у 2013 році область зайняла 8 місце з урожайністю 54 ц/га, а у 2012 р. - десяте місце - урожайність склала 40,5 ц/га, а у 2010 р. двадцять друге місце серед регіонів України (22,1 ц з 1 га, що менше від середнього рівня по Україні на 4,8ц/га). За виробництвом зерна у 2013 р. Сумська область посіла восьме місце (5,7%) проти п'ятнадцятого місця у 2010 р. (3,4%) від загального виробництва зернових та зернобобових культур по Україні. За рівнем виробництва зерна на душу на населення Сумська область у 2013 р. посідає 9 місце, у 2010 р. – 11 місце, серед інших областей країни. Виробництво склало 2180 кг та 1135 кг зерна на душу населення відповідно, та 13 та 10 місця за рівнем споживання – 114,6 кг та 120,1 кг на душу населення.

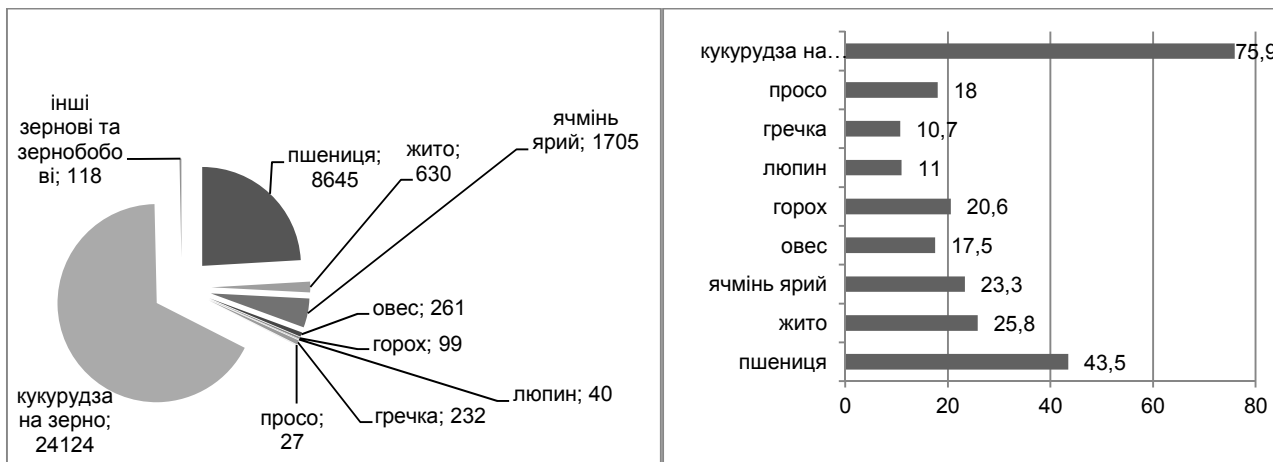

Рис. 3. Динаміка виробництва зернових та зернобобових по Сумській області в 2013 році, тис. ц.

Збільшення експорту агропродовольчих товарів прямо пропорційно залежить від врожаю сільськогосподарських культур. В останні роки в Україні майже по всіх ключових експортно-орієнтованих товарних позиціях спостерігаються позитивні темпи приросту виробництва.

Важливим показником ефективності зерно-виробництва є забезпечення продовольчої безпеки. Слід зазначити, що у 2013 р. отримано рекордний за роки незалежності врожай зернових і зернобобових культур переважно за рахунок підвищення їхньої врожайності до середньосвітового рівня. Такий урожай зернових культур зумовлено, в першу чергу, значним зростанням вироб-

ництва зернової кукурудзи, питома вага якої досягла 40 % у загальному валовому зборі зерна. Зерна продовольчих культур зібрано 42 % загального обсягу, що на 34 % більше, ніж у 2010 р. Як наслідок, рівень самозабезпеченості України зерном у 2013 році збільшився.

Аналіз балансу зернових і зернобобових культур (табл. 2) показав нестабільність їх виробництва і споживання. Така нестабільна динаміка спостерігається в експорті і імпорті зернових. Це майже єдині продукти, за якими споживання на душу населення за останні п'ять років перевищує норму, хоча споживання хлібних продуктів на душу населення має тенденцію до зменшення, так

само як фонд споживання зернових. Негативним є збільшення імпорту зернових культур в 2013 р. на 38 % в порівнянні з 2010 р. та на 6% в порівнянні з 2012 роком. Витрати зернових на експорт

в 2013 р. складають - 49,4%, на корм тварин – 28,7 %, безпосередньо на споживання населення – 11,7 %, а втрати та переробка на нехарчові цілі – дорівнюють 2,7 % та 2,4% відповідно.

Таблиця 2

Баланс зерна в Україні (включаючи продукти переробки зерна в перерахунку на зерно), тис. тонн

Показники	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Виробництво	33930	24459	38016	53290	46028	39271	56747	46216	63051
Зміна запасів на к.р.	-757	1239	-314	9952	-6079	-2054	12784	-10052	6933
Імпорт	200	1010	226	222	136	175	273	228	242
Усього ресурсів	33887	24140	38556	43560	52243	41500	44236	56496	56360
Експорт	814	1330	12650	16668	26160	14239	14825	27798	27836
Витрачено на корм	18527	11056	13817	13580	13997	14787	16334	16147	2890
Витрачено на посів	4600	3597	3294	3489	3558	3222	3226	2953	16183
Втрати	1220	309	375	1177	752	794	1570	1491	1506
Переробка на нехарчові цілі	876	100	670	1625	916	1650	1551	1454	1367
Фонд споживання зерна	8850	7748	7750	7021	6860	3808	6730	6653	4933

Джерело: розраховано автором за даними статистичного збірника «Баланси та споживання основних продуктів харчування населення України у 2013 році».

Нинішній рік довів, що сільськогосподарська продукція України є одним із найбільш конкурентоспроможних як на вітчизняному так і світовому продовольчому ринках. Дані митної статистики свідчать, що Україна в січні-вересні 2013 року збільшила експорт зерна до 14,6 млн. тон, в тому числі кукурудзи до 8.1 млн.т. Такі результати були досягнуті завдяки структурним зрушенням в аграрному виробництві та підвищенню урожайності зернових, а виробництво зросло до одного з найбільших показників за роки незалежності. Так очікуване валове виробництво зерна в Україні в 2013-2014мр становитиме 57103 млн. т. За даними розрахункового попиту і пропозиції зерна пропозиція зернових культур сягатиме 64 млн.т., в тому числі виробництво 58 млн.т.

Хоча Україна завжди була і залишається «житницею» Європи, споживання частково задовольняється за рахунок імпорту. Експортні потужності нарощуються завдяки діяльності великих агропромислових формувань, які мають можливість виходу на міжнародний ринок. Такими агропромисловими формуваннями сьогодні в Україні є агрохолдинги, які відіграють найважливішу роль в економіці України і при продуманій державній політиці можуть стати підґрунтям забезпечення продовольчої безпеки на засадах соціо-економічного розвитку і формування іміджу України як високо розвинутої промислово аграрної країни.

Нестабільність цін на зернову продукцію обмежує відтворювальний потенціал сільськогосподарських підприємств, тобто вносить дестабілізуючий вплив у формування фінансових результатів. Така ситуація не дозволяє товаровиробникам сформувавши достатні для відтворення обсяги реалізації, тоді доходи нестабільні, постійно зростає собівартість, коливається ціна.

Провівши дослідження економічної ефек-

тивності виробництва та реалізації зернових було встановлено (табл. 2), що за даними 2012 року найбільш прибутковою культурою є кукурудза на зерно, де рівень рентабельності становить по Сумській області – 23,4%, а по Україні – 19,8 %. Рівень рентабельності вівса в Сумській області займає найбільше значення - 25,9% і по рейтингу областей за рівнем рентабельності вівса Сумська область займає 4 місце, що пояснюється одним з найнижчим рівнем собівартості 1 ц – 116,5грн, при ціні реалізації – 146,61грн/ц. Тоді як середній рівень рентабельності вівса по Україні – 9,9%.

Щодо ситуації в 2013 році, вона значно погіршилася Так Рівень рентабельності зернових по Україні скоротився на 13,7 п.в. Це пояснюється в першу чергу зменшенням ціни реалізації на 16,5 % в 2013 році порівняно з 2012 роком, хоча собівартість також знизилася на 5,2 %. Основною причиною скорочення вартості зернових була насиченість ринку зерном, так обсяги реалізації зросли на 3941,2 тис. т. Рентабельність зернових по Сумській області скоротилася з 19,2 % до 2,9% за тих же причин, що і по Україні. В 2013 році по Україні було отримано рівень збитковості вівса, який склав 2,6 %, тоді як по Сумській області він склав 8,6 %. Це досить високий показник порівняно з показниками по Дніпропетровській області, де рівень збитковості вівса склав 24,1%, по Херсонській області – 38,7%, Закарпатській області – 21,1%. Така ситуація в цих областях пояснюється значним перевищенням суми витрат на 1 ц над вартістю цього виду продукції. Щодо Сумської області, то негативна динаміка спостерігається в прибутковості ячменю, де рівень збитковості в 2013 році склав 1,7 %, при 11,4 % в 2012 році. Така ситуація пояснюється зменшенням обсягів реалізації при зростанні собівартості 1 ц ячменю.

**Результати від реалізації основних видів зернових культур
сільськогосподарськими підприємствами Сумської області та України**

Культура	Кількість реалізованої продукції, тис.т	Повна собівартість продукції, тис. грн	Доход (виручка) від реалізації, тис. грн	Прибуток, тис. грн	Повна собівартість 1 ц, грн	Середня ціна реалізації 1 ц, грн	Рівень рентабельності, %
2012 рік							
Сумська область							
Зернові всього	1807,8	2228187,4	2656689,7	428502,3	123,56	146,96	19,2
в т.ч. пшениця	517,5	691822,7	793934,0	102111,3	133,69	153,43	14,8
овес	14,7	17101,9	21522,3	4420,4	116,5	146,61	25,9
ячмінь	120,0	161522,9	192433,4	30910,5	134,56	160,32	19,1
кукурудза на зерно	1077,3	1225651,7	1511844,3	286192,6	113,77	140,33	23,4
Україна							
Зернові всього	31824,1	42838931,5	49359660,0	6520728,5	134,61	155,1	15,2
в т.ч. пшениця	11978,3	16666494,0	18627195,3	1960701,3	139,14	155,51	11,8
овес	103,0	142092,0	156232,8	14140,8	137,91	151,63	9,9
ячмінь	2928,9	4157542,8	4632809,1	475266,3	141,95	158,17	11,4
кукурудза на зерно	15758,9	20015148,8	23968909,5	3953760,7	127,01	152,10	19,8
2013 рік							
Сумська область							
Зернові всього	2055,8	2339083,2	2406727,9	67664,7	113,78	117,07	2,9
в т.ч. пшениця	546,8	678534,7	727828,9	49294,2	124,09	133,10	7,3
овес	13,5	15354,1	16668,4	1314,3	113,47	123,18	8,6
ячмінь	75,4	115628,5	113696,1	-1932,4	153,32	150,76	-1,7
кукурудза на зерно	1344,5	1408396,6	1431564,1	23167,5	104,75	106,48	1,6
Україна							
Зернові всього	35765,3	45627262,4	46310692,7	683430,3	127,57	129,49	1,5
в т.ч. пшениця	12615,3	16903165,3	17309509,2	406343,9	133,99	137,21	2,4
овес	119,1	158542,4	154440,0	-4102,3	133,17	129,72	-2,6
ячмінь	2810,5	4045572,4	4067971,6	22399,2	143,95	144,74	0,6
кукурудза на зерно	19271,7	22852650,6	23204745,0	352094,4	118,58	120,41	1,5

Джерело: розрахунок зроблено за даними статистичного бюлетеня України «Основні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2013 рік»

Протягом 2013 року встановлено два нових абсолютних рекорди в сільському господарстві України. Перший рекорд встановлено у виробництві зернових та зернобобових культур, об'єм якого досяг 63 млн тонн. Другий рекорд встановлено в об'ємах експорту зернових, які вже на квітень складають більше 30 млн тонн. Щодо рівня рентабельності в рослинництві зокрема, й виробництва продукції сільського господарства і послуг загалом, то у 2013 році вона знизилась проти 2012 майже у два рази. Відбулося катастрофічне падіння рентабельності - з 15,2% у 2012 році до 1,7% у 2013 році, що пов'язано із несприятливою ринковою кон'юнктурою на ринку зернових.

Виручка від реалізації сільськогосподарського виробництва за 2013 рік більш, ніж на половину (52%) складалася з виручки з продажу зернових та зернобобових культур, продаж насіння соняшника займала частку 23% в загальному доході від реалізації, частка ріпаку складала 7%.

Структура прибутку (фінансового результату) відрізняється від структури виручки - найбільшу частку 51% в ній займав прибуток з продажу насіння соняшника, прибуток з продажу зернових та зернобобових культур складав 9%, з продажу ріпаку 5%. Таким чином, найвищу рентабельність за результатами року в галузі рослинництва по-

казав соняшник, рентабельність вирощування якого склала 29%, рентабельність ріпаку складала 8,4%, завдяки рекордному врожаю, що привів до зниження цін на зернові, рентабельність вирощування зернових та зернобобових культур була на рівні 1,7 %.

Всі вищевказані економічні показники діяльності у 2013 році були нижче аналогічних показників 2012 року, окрім витрат на виробництво продукції сільського господарства, яка для зернових та зернобобових культур знизилась на 12% порівняно з 2012 роком і склала 1066 грн./т.

Зниження економічних показників сталося в наслідок падіння цін, однак, вже з грудня 2013 року тенденція падіння цін змінилася тенденцією поступового зростання ціни, яка зберігається по сьогодні, таким чином, якщо фермери, мають доступ до потужностей з переробки та зберігання зернових, вони можуть значно покращити економічні показники своєї діяльності

На сучасному етапі для Сумської області поряд із питанням стабільного виробництва зерна, одержання високої урожайності, актуальною проблемою є питання ефективного розподілу та реалізації продукції. Слід зазначити, що Сумська область має значний потенціал для ведення високоефективного товарного виробництва зерна,

але рівень його використання в окремі періоди залишається низьким. Однак аналіз економічної ефективності на основі вище згаданих показників буде не повний, так як не виконується головна

вимога економічної ефективності виробництва – одержання прибутку. Важливість розрахунку названих показників наглядно викладено в табл. 3.

Таблиця 3

Ефективність виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах Сумської області

Показники	Роки									
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
1 Вироблено, тис. тон	981,0	588,0	682,5	1341,5	1861,2	1270,4	2372,4	2489,2	3588,1	
2 Урожайність, ц/га	21,4	18,8	22,8	34,3	28,5	21,5	39,6	41,7	54,0	
3 Реалізовано, тис. тонн	657,7	528,2	480,9	791,6	1707,5	1009,6	1113,7	1822,6	2152,33	
4 Рівень товарності, %	67,3	89,8	70,5	59,0	91,7	79,5	46,9	73,2	60,0	
5 Собівартість реалізації 1 тонни, грн.	390,0	427,8	554,4	572,1	688,3	925,2	1153,8	1212,6	1102,1	
6 Повна собівартість 1 тонни, грн.	457,5	488,2	650,9	715,1	824,5	1127,7	1193,0	1232,6	1136,3	
7 Середня ціна реалізації 1 тонни, грн.	450,5	502,4	885,0	766,4	755,5	1147,3	1367,7	1469,6	1170,4	
8 Отримано прибутку на 1 тонну, грн.	-7,0	14,2	234,1	51,3	-69,0	19,6	174,7	237,0	34,1	
9 Рівень рентабельності, %	1,4	2,9	36,0	7,2	-8,4	0,4	14,2	19,2	3,1	

Джерело: розрахунки зроблено за даними головного управління статистики в Сумській області за 2013 рік.

Дослідженнями встановлено, що валовий збір зернових по Сумській області в 2012 році порівняно з 2011 роком зріс на 116,8 тис. тонн, а порівняно з 2010 роком на 1218,8 тис. тонн, тобто майже в 2 рази. Причиною цього стало збільшення урожайності. Як показали розрахунки за останні два роки рівень урожайності почав стабілізуватися, і в 2012 році Сумська область отримала найбільший показник урожайності в сільськогосподарських підприємствах за всі роки – 54 ц/га. Таким чином, головним фактором, який призвів до підвищення валового збору є покращення якості урожаю. На урожайність зернових культур впливає інтенсивне ведення зернового господарства. Його своєрідність визначається дією комплексу факторів. Основним показником є дані про величину вкладених засобів виробництва на одиницю земельної площі. Це тому, що вони становлять основу виробництва і мають вирішальний вплив на вихід продукції.

В 2013 році рівень рентабельності зерна в Сумській області склав 3,1%, що на 16,1 п.в. менше ніж в 2012 році. Як позитивний момент отримання рекордного врожаю зерна – 3588,1 тис. тонн, при урожайності 54 ц/га. В результаті скорочення фінансових результатів від реалізації зернових та зернобобових, що відбулося за рахунок зниження ціни реалізації до рівня

1170,4 грн/тонну, тобто на 20,4 п.в., в результаті отримано прибутку на тонну лише 34,1 грн. проти 237 грн. в 2012 році.

За таких умов неможливо забезпечити економічний інтерес виробляти продукцію. Це ще раз підтверджує, що сільськогосподарський товаровиробник за існуючих цін неспроможний без підтримки відновлювати виробничий потенціал у достатніх обсягах у перспективному розвитку галузі і це обмежує зростання ефективності, впливає на фінансові результати.

Розрахунки показали, що до 2010 року спостерігається зниження економічної ефективності виробництва зерна. Зростання цін на техніку, паливно-мастильні матеріали, добрива та інші ресурси негативно позначається на величині собівартості, яка збільшилася в 2012 році порівняно з 2005 роком майже в 3 рази, порівняно з 2010 роком на 33%, а порівняно з 2011 роком на 5,1 %. (рис. 5) Але вперше за багато років витрати на виробництво зернових знизилися до 1136,3 грн/тонну в 2013 році, що відбулося за рахунок збільшення рівня урожайності на 12,3ц/га порівняно з минулим роком. У структурі витрат на виробництво сільськогосподарських культур найбільшу питому вагу мають витрати на придбання та внесення мінеральних добрив (15-20%), насіння (10-18%) та паливо-мастильних матеріалів (11-14%).

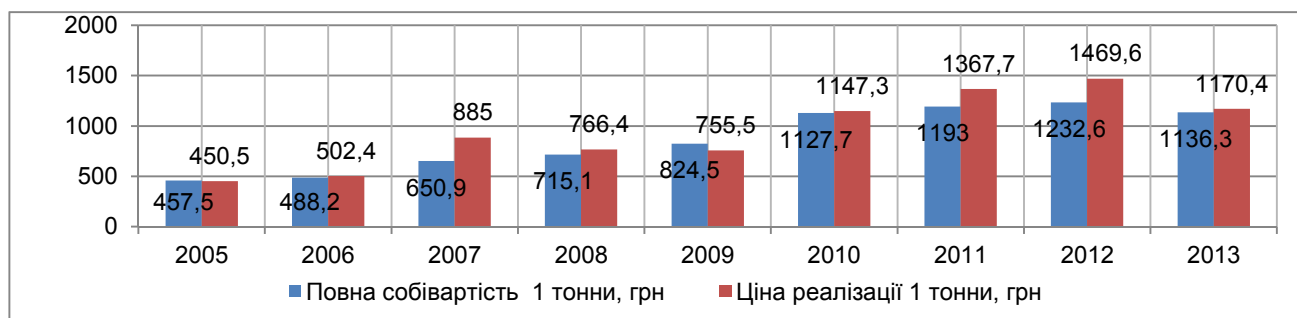

Рис. 4. Динаміка ціни реалізації та повної собівартості одиниці продукції в сільськогосподарських підприємствах Сумської області.

Ціноутворення в сільському господарстві є складною проблемою, що зумовлене особливостями галузі щодо періоду виробництва, середовища відтворення благ і ресурсів, задіяних у даному процесі. Наявність обґрунтованої системи ціноутворення є умовою продовольчої безпеки, адже ціновий механізм є головним у регулюванні відносин між виробниками, заготівельниками, переробними підприємствами, торгівлею і державою, а також служить стабілізуючим чинником розвитку сільськогосподарського виробництва.

Вартість товару утворює його ціну, але кількісно ці величини практично не співпадають, причина – ціна відображає не тільки вартість, а й витрати на реалізацію. Ціноутворення на продукцію сільського господарства здійснюється з урахуванням рівня її собівартості, яка відображає фактичні витрати виробництва.

Через диспаритет цін та міжгалузеві диспропорції аграрний сектор України функціонує у несприятливих цінових умовах. На сучасному етапі аграрного розвитку необхідно вирішувати широкий спектр проблем шляхом побудови ефективної системи ціноутворення. Однією з проблем нестабільності доходів виробників є цінова кон'юнктура на ринку сільськогосподарської про-

дукції, яка в свою чергу характеризується різнонаправленою зміною ціни реалізації. Об'єктивна ціна має відшкодувати виробнику еквівалент затрат авансового у виробництво капіталу, тобто вартість суспільно-необхідної праці для продукування визначеного блага.

Метою виробничого процесу є кінцевий економічний результат, що виробник отримує від продажу готової продукції, який у більшій мірі залежить від величини собівартості виробленої продукції. Останнім часом динаміка росту собівартості, в окремі роки, переважає над динамікою зростання ціни, тому отримуваний дохід не є достатньою базою для відтворення. Оцінка динаміки цін на продукцію основних видів зернових та зернобобових культур, вироблених в Україні так і в світі, дає підстави стверджувати, що має місце факт постійної нестабільності цін. Окрім цього існують значні сезонні цінові коливання. Вони обумовлені незбалансованістю попиту та пропозиції на ринку зерна: 90% зерна реалізується в липні – грудні і тільки 10% в січні-червні. При відносно рівномірному розподілі попиту в часі концентрація пропозиції в другому півріччі призводить до значного падіння цін в цей період.

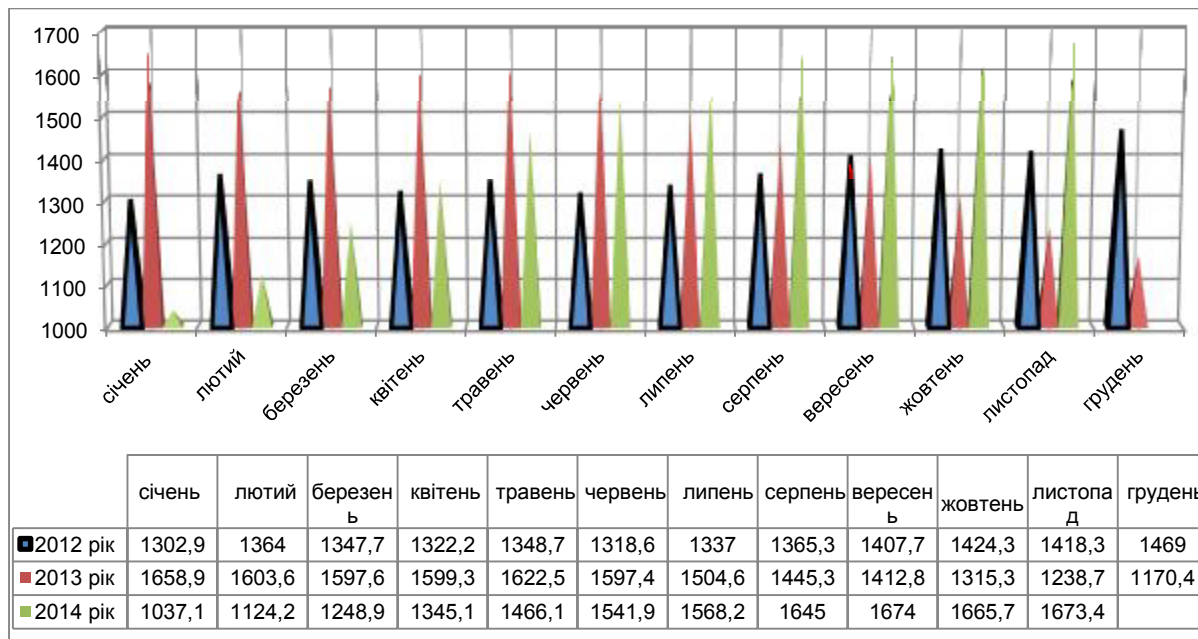

Рис. 5. Середні ціни реалізації зернових та зернобобових в розрізі місяців по Сумській області у 2012-2014 р.р., грн./т

Отже, фінансові результати сільськогосподарських підприємств, напряму залежать від ціни реалізації. Ціни і фінансові результати функціонально пов'язані, адже ціна фактично визначає економічний інтерес виробляти зерно, а також платоспроможність і кредитоспроможність підприємства в короткостроковому періоді. Оцінка впливу ціни на фінансові результати від реаліза-

ція зернових є важливою передумовою для визначення перспектив, прийняття управлінських рішень і розробки політики державного регулювання. Дослідження впливу ціни на фінансові результати від реалізації зерна є важливим аспектом оцінки змін доходності і прибутковості виробництва залежно від ринкової кон'юнктури.

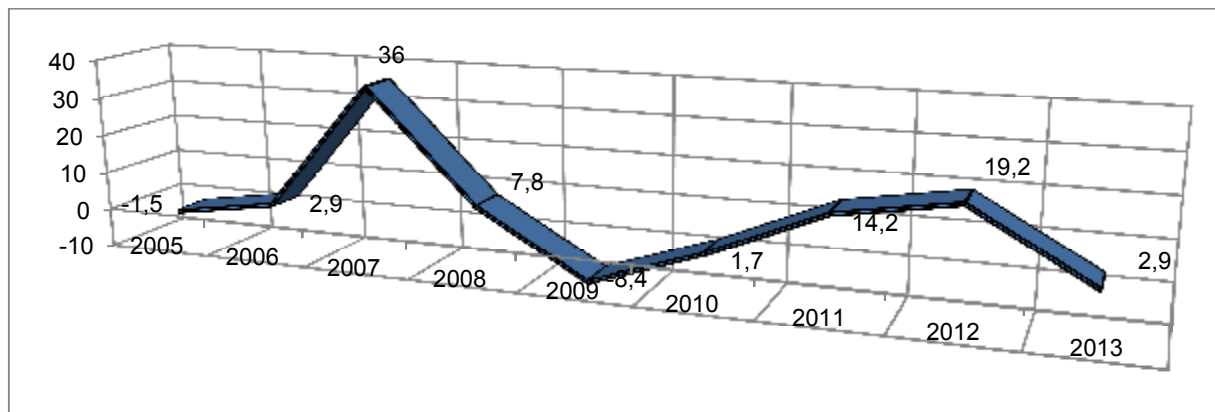

Рис. 6. Динаміка рівня рентабельності зернових та зернобобових в сільськогосподарських підприємствах Сумської області, %

Згідно розробленої, Міністерством аграрної політики і продовольства України та Національна академія аграрних наук України, галузевої програми "Зерно України – 2015" посівні площі зернових культур в Україні мають становити близько 16 млн. га, у тому числі озимої пшениці – не менше 6,0 млн. га, озимого ячменю – 1,2 млн. га, озимого жита – 0,3 млн. га, кукурудзи – 4,0 млн. га, ярого ячменю – 2,2 млн. га. Площі посіву проса і сорго – 0,5 млн. га, гречки – 0,3 млн. га.

Виробництво зерна на цих площах за середньої урожайності 43-45 ц/га становитиме у 2015 році близько 71 млн. т., а до 2020 виробництво зернових в Україні буде складати 80 млн. т на рік, а об'єм експорту 50 млн. т. Основний резерв для збільшення об'ємів виробництва проглядається в збільшенні врожайності. Так, за даними Міністерства сільського господарства США, врожайність кукурудзи в Канаді й США складає 9,59 т/га й 9,97 т/га відповідно, що на 50-56% більше, ніж в Україні. Згідно даних Євростату, врожайність пшениці в Нідерландах складає 9,23 т/га, в Ірландії - 8,8 т/га, Німеччині - 7,98 т/га, Франції - 7,26 т/га, Чеській республіці - 4,32 т/га. Це на 27%-270% більше, ніж поточна врожайність даної зернової в Україні.

Реалізація програмних положень щодо забезпечення матеріально-технічними ресурсами, дотримання технологічних параметрів виробництва зерна та ефективності економічних механізмів розвитку ринку зерна дозволить забезпечити його виробництво у 2015-2017 роках на рівні 71-80 млн. т

При цьому, Україна цілком реально може відновити використання зерна тваринництвом в межах 17,2-19,4 млн. т., враховуючи заплановане збільшення загального поголів'я великої рогатої худоби на 11,0 % та корів – на 15,6 %. Відповідно

з даними балансу попиту та пропозиції зерна в перспективі зерно в країні буде використовуватися наступним чином: на харчування 7 млн. т., насіння – 3,1 млн. т., фуражні цілі – 17-19,4 млн. т. та експорт – 35-36 млн. т.

Загальний попит на зерно та продукцію його переробки у 2015 році становитиме майже 69 млн. т., половину з якого планується експортувати.

Прогнозується тенденція до збільшення витрат зерна на споживання населення більш ніж на 5 %, на 10 % зросте обсяг посівного матеріалу зернових та на 16,3 % збільшиться потреба у кормах і становитиме близько 17200,0 тис. т. зерна. Найбільше зростання попиту відбудеться з боку переробки на нехарчові цілі, а саме на виробництво біоетанолу більш ніж в тричі, до 5000,0 тис. т. Кон'юнктура світового ринку дозволяє прогнозувати стрімке збільшення експорту зерна до 35-36 млн. т. зерна.

Висновки. Дослідженнями встановлено, що сучасний ринок зерна характеризується коливаннями показників ефективності виробництва, що значною мірою викликано розбалансованістю, нерегульованістю системи ціноутворення і затратністю зернового виробництва, що є стримуючими факторами інвестиційної привабливості. ціна реалізації зернових та обсяги реалізації є головними факторами забезпечення прибутковості. Тому підвищення прибутковості виробництва, фінансової стійкості, аналіз виробничої діяльності, розробка та впровадження заходів щодо підвищення економічної ефективності виробництва зерна є першочерговими задачами сільськогосподарських підприємств. Вирішення саме цих проблем може забезпечити більш високі фінансові результати і платоспроможність виробництва зерна.

Список використаної літератури:

1. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2012 р. : стат. зб. / Державна служба статистики України. – Офіц. вид. – К., 2013. – 56 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:<http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Ганганов В.М. Формування зернового комплексу регіону (Монографія) / В.М. Ганганов. — Одеса: ІПРЕЕД, 2008. — 311 с.

3. Красноручський О.О. Цінова ситуація на внутрішньому зерновому ринку та результативність діяльності виробників продовольчого зерна // Вісник ЛНАУ. Сер. «Економіка АПК». – Вип.14., 2008. – С.323-332.
4. Поточна кон'юнктура і прогноз ринків сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні на 2011/2012 маркетинговий рік / За ред. О.М.Шпичака, А.В. Розгона. - К.: ІАЕ УААН. - 2013.– Випуск 18. - 170с.
5. Програма "Зерно України – 2015". – К.: ДІА,2011. – 48 с
6. Сільське господарство України : Стат. щоріч. за 2013 рік / за заг. кер. Ю. М. Остапчука ; Держкомстат України. – К., 2014. – 386 с.
7. Сільське господарство України у 2013 році [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Статистичний щорічник Сумської області за 2013рік / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Сумській області – Суми, 2014.
9. Статистичний бюлетень: Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2013 рік- [електронний інтернет ресурс]
10. Стасенко О.М. Ціна та ціноутворення на ринку зернових в Україні та Харківській області/ О.М. Стасенко// Зб. наук. пр. Черкас. держ. техн. ун-ту. Сер. «Екон.науки». Вип.30. част II. – Черкаси, 2012.-С. 46-51
11. Українська модель аграрного розвитку та її соціо-економічна переорієнтація : наук. доп. / [О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуроров та ін.] ; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування – К., 2012. – 56 с.
12. Формування і розвиток ринку зерна в Україні/[Шпикуляк О.Г., Воскобойнік, Ю.Г, Саблук Р.П., Овсянніков О.В.].–К. : ННЦ ІАЕ, 2008.– 190 с.
13. Шпикуляк О.Г., Воскобойнік, Ю.Г, Овсянніков О.В. Ціна як фактор впливу на фінансові результати аграрних підприємств / Вісник СНАУ. – Серія фінанси і кредит.- №1(24), 2008. - с. 60-68.

Лишенко М.О. Основные проблемы развития рынка зерна и методы повышения эффективности его производства

В статье рассмотрены основные тенденции развития рынка зерна, сделано мониторинг зернового рынка, проведен сравнительный анализ рынка зерна Сумской области и Украины. Предложенные способы повышения эффективности производства зерновых, сделан прогноз производства зерна на ближайшую перспективу.

Ключевые слова: рынок зерна, эффективность, развитие рынка, прогноз рынка зерна.

Lishenko M.A. The main problems of the grain market, and methods to improve the efficiency of its production

The paper considers the main trends in the grain market, monitored the grain market, comparative market analysis and grain Sumy region of Ukraine. Suggested ways to improve the efficiency of grain production, the forecast of grain production in the near future.

Keywords: grain market efficiency, market development, forecast grain market.

Дата надходження до редакції: 31.01.2015

Рецензент: к.е.н., професор В.М.Жмайлов

УДК 336:631.11

**ФІНАНСОВИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
ВЕЛИКОТОВАРНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

М. В. Кіц, к.е.н., старший викладач, Львівський національний аграрний університет

В статті обґрунтовано зміст, переваги та проведений аналіз діяльності великотоварних сільськогосподарських підприємств у Львівській області. Здійснено аналіз факторів функціонування великотоварних сільськогосподарських підприємств через оцінку їх економічної ефективності та стійкості на ринку.

Ключові слова: великотоварні сільськогосподарські підприємства, інвестиції, інтеграційні процеси, ефективність виробництва, рентабельність.

Постановка проблеми. На сьогодні в аграрному секторі економіки України, так і Львівської області основним товаровиробником залишаються особисті селянські господарства населення. Ними, у Львівській області, у 2013 році було вироблено 67,1% валової продукції, в тому числі

63,9% продукції рослинництва та 71,5% продукції тваринництва. Виробництво продукції здійснюється на основі використання ручної праці. Не можна сьогодні розраховувати на успіх застосовуючи застарілі технології, маючи низькі показники урожайності сільськогосподарських культур та